

2. Platón politikai filozófiája

A kurzus a politikai filozófiai klasszikusain keresztül vezet be a politikai gondolkodásba. Kétségtelen, hogy az antik gondolkodók ezen a területen is kiemelkedőt alkottak, annak dacára, hogy ők voltak az elsők, akik igyekeztek átgondolni a politikum jelenségét, természetét, alapvető értékeit, alapelvit és célját. A két legjelentősebb antik gondolkodó (Szókratészt nem számítva) Platón és Arisztotelész politikai gondolkodása mind a mai napig fontos vonatkoztatási pont a politikai gondolkodásba. Elsőként Platón gondolkodását tekintjük át a politikum szempontjából.

Olvasmány:

Platón: *Az állam*, Budapest, Atlantisz, 2014, ford. Steiger Kornél, 2., 4., 6. könyv.

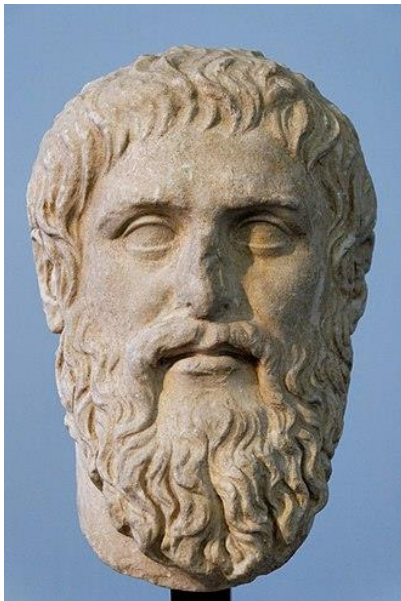
Ajánlott olvasmányok:

Platón: *Törvények*, Budapest, Atlantisz, 2008.

Platón: *Az államférfi*, Budapest, Atlantisz, 2007.

2.1. lecke: Platón politikai gondolkodása és *Az állam*

Platón politikai gondolkodása

Platón (Kr. e. 428-348)

Platón gondolkodása rendkívül sokrétű. Az ismeretelmélet, a metafizika, az etika, a politika filozófia minden területét érinti. Nem véletlenül lett szállóigévé A. N. Whitehead (1861-1947) angol filozófus mondása, amely szerint **az egész európai filozófia lábjegyzetgyűjtemény Platón műveihez**. Ez egyrészt arra utal, hogy Platón művei szinte minden lényeges filozófiai témát érintenek, másrészt arra, hogy **Platón gondolkodása minden területen meghatározó maradt mind a mai napig**.

Platón gondolkodásában **a politikai filozófiai és az etika szorosan összefonódik**. Hiszen arról gondolkodni mi a jó és a rossz, valamint arról, mi az állam célja, és melyek a fő értékei egymástól elválaszthatatlan kérdések voltak az antik filozófiában. Platón legfontosabb politikai műve *Az állam* (*Politeia*). Platón politikai filozófiáját e műve kapcsán tárgyaljuk. Ezen kívül azonban még írt más kifejezetten politikai

témájú párbeszédet, mint pl. *Az államférfi* vagy a *Törvények* címűt.

A kifejezetten politikai témájú dialógusok mellett más dialógusának is vannak politikai vonatkozásai, mint a *Szókratész védőbeszédének*, a *Kritónnak*, a *Protagorásznak* vagy a *Gorgiásznak*.

Platón és a politika

Platón mestere Szókratész volt. Athéni polgárként Szókratészsel való találkozása előtt tragédiákat írt, Szókratész hatására lett filozófus. Szókratész elítélése és halála megrázta, ez az esemény több dialógusában is megjelenik. A demokráciából, ahol igaz embereket aljas indokkal és koholt vádakkal halálra lehet ítélni, teljes mértékben kiábrándult, és noha megtehetette volna, **soha nem vállalt politikai szerepet Athénban**. Az általa alapított Akadémia a görög világ leghíresebb filozófiai iskolája volt, ahol – többek között – Arisztotelész is tanult, és amely egészen Kr. e. 86-ig működött.

Platón Akadémiája egy pompejii freskón

Noha távol tartotta magát a politikától, egy alkalommal mégis közvetlen kapcsolatba került vele. A híres VII. leveléből tudhatjuk meg, hogy egy barátja, Dión meghívására többször is Szirakuszába (Szicília) utazott, ahol egy Dionüsziosz nevű uralkodó érdeklődést tanúsított a filozófia iránt. Dión el szeretne volna érni, hogy Dionüszosz személyében ötvöződjön az uralkodó és a filozófus. Sajnos azonban ez a kísérlet kudarcba fulladt, és Platón maga is veszélybe kerül emiatt.

Az állam

Az állam című dialógus Platón középső alkotói korszakából származik, és az egyik legjelentősebb műve. Ebben találhatóak Platón híres hasonlatai: **a Nap, a vonal és a barlanghasonlat** a hetedik könyvben. Ezek a hasonlatok **a megismerés elméletére** vonatkoznak, de mivel Platón filozófiájában minden mindennel összefügg, ezeknek etikai és politikai vonatkozásai is vannak.

A címe görögül **Politeia**, ami több mindent jelent: államot, alkotmányt, alkotmányos berendezkedést. Latinra *Res publica*-ként fordították, innen ered a modern nyugati nyelvekben is a címe: **Republic, République**. Ez kicsit megtévesztő, ugyanis a *res publica* kifejezésből származik a köztársaság kifejezés (lásd majd Montesquieu gondolkodását). Márpedig Platón dialógusában egy olyan állam eszméjét dolgozza ki, amelyik formáját tekintve nem köztársaság, hanem arisztokrácia. **Az arisztokrácia olyan államforma, amelyet több ember kormányoz, és akiket érdemeik szerint választanak ki a vezetésre.**

A dialógus alcíme: **Az igazságosságról.**

Egy olyan fogalomról van szó, amely egyesíti magában az etikai és a politikai elveket. Az igazságosság ugyanis – eredeti görög értelmében – éppúgy jellemzi az **egyéni etikus cselekvést**, mint a **helyes államműködést**. Etikai értelemben **az igazságosság erény**, sőt az erények erénye, politikai értelemben pedig a **politikai közösségben keletkező**

kötelességek, jogok és javak szétoztásának elveit, valamint az igazságszolgáltatás elveit nevezzük igazságosságnak. Platón az Államban az igazságosságot ebben az összetett jelentésében tárgyalja.

Az állam felépítése

Az Állam 10 könyvből áll. Bizonyos értelemben keretes szerkesztésű. Az első és a második könyv az egyéni igazságosság problémájáról szól. Az egész dialógus, a X. könyv végén pedig egy mitikus történet elmesélésével végződik. Ez a híres **Pamphüliai Ér látomása**: egy katona, miután meghalt a csatamezőn, az elhamvasztása előtt feltámad, és elmeséli mit tapasztalt a halálban, és mi vár az emberekre haláluk után. Ez a történet szintén az egyéni igazságossággal kapcsolatos, így tematikusan visszatérést jelent a dialógus kiindulási témájához.

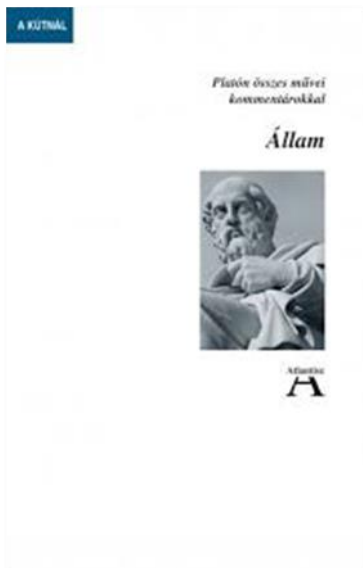
Az állam szerkezete:

I-II. könyv: Mi az igazságosság jelentése az egyén életében? – Az igazságosság mint erény.

II-VII. könyv: Mi az igazságosság jelentése az állam szempontjából? – A tökéletes állam felépítése.

VIII-X. könyv: A politikai intézmények bemutatása, történetük és elkorcsosulásuk. – Az államformák bemutatása: a pozitív államforma: arisztokrácia; hibás és elkorcsosult államformák: timokrácia, oligarchia, demokrácia, zsarnokság.

Az állam hagyományos értelmezése

Platón államának hatalmas kommentárirodalma van. Hagyományos megközelítésben ez egy **utópia**, azaz egy olyan tökéletes állam, amely csak az ideák szintjén létezik, a valóságban azonban nem valósítható meg. Sokan diktatórikus elemeket vélnek benne felfedezni, ezért negatívan ítélik meg. Kétségtelen, hogy Platón e művében nem realista, hanem **idealista politikai filozófiát művel**. Azaz nincsen tekintettel a valós politikai berendezkedésekre, hanem **a tökéletes állam eszméjét kívánja megrajzolni**. Ily módon néhány elemét furcsának tarthatjuk: például a hagyományos költészet **cenzúráját** (nem szabad bármilyen költői művet beengedni az államba) vagy a **gyerek és nőközösséget** (az államban nincsenek családok, hanem a gyereknemzés és a gyermekek nevelése más, az állam szempontjából kedvezőbbnek ítélt elvek mentán történik).

Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy ez a mű **az igazságosság természetét vizsgálja**, és – mint látni fogjuk – az államban megjelenő igazságosság vizsgálata arra szolgál, hogy a dialógus résztvevői jobban megértsék, mi az igazságosság.

Összegzés

Platón politikai gondolkodása a politikai filozófia megalapozása. Platón ellenséges volt a demokráciával szemben, szerinte a megfelelő államforma az arisztokrácia, ahol olyan emberek uralkodnak, akik erényükkel érdemlik ki az uralmat. Platón politikai filozófiájának legfontosabb műve *Az állam*, amely az igazságosság problémáját tárgyalja etikai és politikai megközelítésben.

Kérdések:

Milyen politikai tárgyú dialógusokat írt Platón?

Mit értett Whitehead az alatt, hogy a nyugati filozófia lábjegyzetek Platón műveihez?

Mi a jellemző etika és politika viszonyára Platón politikai filozófiájában?

Mi a központi probléma Platón *Az állam* című dialógusában?